

Om Leiv Eiriksson, norrøn mytologi, vitenskap og våre samlinger fra «Amerikas Oldtid»

KNUT RIO

Sist vinter oppstod det en interessant diskusjon rundt det kjente maleriet til Christian Krogh, «Leiv Eiriksson oppdager Amerika». Det nasjonalromantiske maleriet kom i søkelyset til det nye nasjonalmuseet i hovedstaden, da direktøren mente maleriet var «kolonialistisk» og derfor ikke kunne stilles ut. Vi kunne lese at Krogh i 1893 deltok i en konkurranse i foreningen «Leif Eriksson Memorial Association» i Chicago, og at maleriet ble vist frem under en feiring av de europeiske settlernes ankomst i Amerika. Disse omstendighetene førte til at direktøren mente at bildet nå i 2023 hadde kommet i vanære, i lys av Black Lives Matter bevegelsen, oppmerksomhet om urfolks rettigheter og protester mot koloniale monumenter. Etter press fra mediene ble riktignok avgjørelsen omgjort, og bildet ble likevel hengt opp.¹

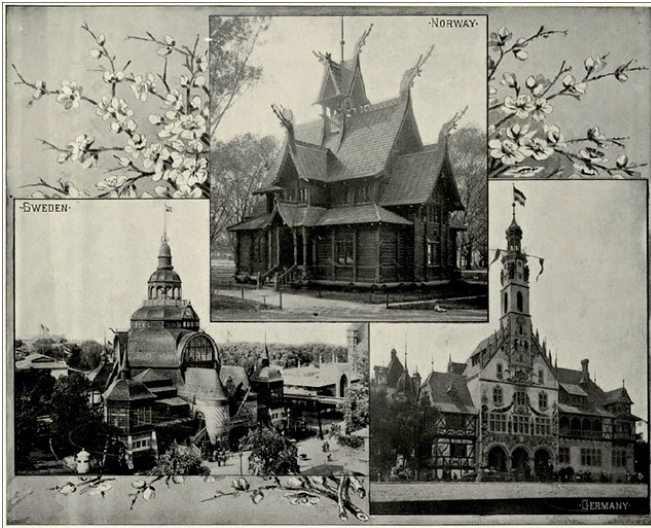

Fig. 1 | Christian Kroghs maleri «Leiv Eiriksson oppdager Amerika», malt i 1893. Foto: Nasjonal-museet/Børre Høstland Annar Bjørgli

De skandinaviske settlernes engasjement i den store verdensutstillingen må ses på bakgrunn av deres behov for å skaffe seg en plass i det hvite Amerika. Utstillingen i Chicago i 1893 bar preg av storslåtte europeiske palasser, gjenskapte kanaler fra Venezia med gondoler, teknologiske nyvinninger og prangende kunst som vitnet om den store vestlige sivilisasjonen Amerika hadde blitt. Her kunne man virkelig fråtse i alt av symboler på europeisk tradisjon. Den norske paviljongen var laget som en stavkirke, og en rekonstruksjon av et vikingskip foretok seilasen over Atlanteren med nordmenn for å gjenskape Leiv Eirikssons bragd.

Mens verdensutstillingen dette året var mest rettet mot Columbus, var den norrøne «oppdagelsen» av Amerika på denne tiden et velkomment alternativ for mange i USA. Mens man grovt sett kan si at mens Columbus ble omfavnet av katolikker fra Sør-Europa, brukte protestantiske bevegelser fra Nord-Europa i byer som Boston og Chicago historien om en norrøn kulturarv til å skape et historisk motstykke:

For the Protestant elite of Boston then, Leif Eriksson was the anti-Columbus. They saw him as fair and Nordic, where Columbus was Italian. Columbus brought (as they thought) superstition and slavery to the New World,

*while Leif brought progress and commerce. If the possibility had existed in his day, Leif was the kind of man who would certainly have been, well—Protestant, like them.*²

Det var også i Boston at den første statuen av Leiv Eiriksson ble reist i 1887. Det er verd å merke seg at Ole Bull var en sentral person i arbeidet med å promotere norrøn kulturarv og denne statuen i Boston i 1870-årene.³ Den verdensberømte bergenske fiolinisten var under sine populære Boston-besøk omgitt av venner fra det norsk-amerikanske miljøet, og fremmet virkelig den såkalte norske oppdagelsen av Amerika. Han bidro til opprettelsen av det første professoratet i skandinaviske språk i USA, og brukte nettverket sitt til å promotere vikingenes rolle for Amerikas historie. I hans koloni i Pennsylvania, New Norway, som han hadde kjøpt i 1852, kalte han da også det høyeste punktet, hvor han også skulle bygge sitt eget slott, for Valhalla.⁴ Alt dette fikk oppmerksomhet og bred støtte i industribyene i New England frem mot verdensutstillingen i Chicago. I sentrum for dette var den ganske radikale og oppsiktsvekkende oppfatningen at Norge kunne være et utgangspunkt for den «rette» Amerikanske historien. Guttormsen skriver:

“Homemaking mythology” refers to a set of beliefs about the immigrant community’s own significant role in the development of American culture and history. That mythology used the American Civil War as a narrative to assert that true Yankees were descended from Norwegians (Vikings) and that the Union had been saved thanks to the sacrifices made by Norwegian immigrants.... American democracy was of Norwegian origin and Americans were descended from freedom-loving Vikings whose

Fig. 2 | «Foreign Buildings», bestående av bilder av svenske, norske og tyske bygninger. Fra Columbian Gallery: A Portfolio of Photographs of the World’s Fair fra The Werner Company. 3 bilder i en serie. 1893. The Field Museum Archive, GN90799d_CG_064w

Fig. 3 | «The Viking». Treskip med seil. Fargelittografi av C. Graham fra The Chicago Tribune Art Supplements. 1893. The Field Museum Archive, GN90799d_CTAS1_11w.

“spirit found its way into the Magna Charta of England and into the Declaration of Independence in America.”⁵

Christian Kroghs kunstverk fra 1893 og Leiv Eiriksson-statuen i Boston noen år tidligere gir oss et lite innblikk i det som var et av de store populærvitenskapelige temaene på den tiden. Leiv Eiriksson og en tidlig skandinavisk migrasjon til Nord Amerika var et kjært tema på mange hold, som vi forstår, men jeg skal her gå litt mer i dybden på hvordan norrøn mytologi også var en sterk ideologisk kraft under oppstarten til de humanistiske fag på våre universitet.

Norrøn mytologi og vitenskap

Jeg skal derfor se litt på hvordan den store interessen for en mulig norsk oppdagelse av Amerika også var viktig for Bergens Museum i institusjonens første periode fra 1825 (som tilfeldigvis også var samme år som den første migrasjonsreisen til Amerika fra Norge, med skipet Restauration). Museets direktør W.F.K. Christie hadde allerede et internasjonalt nettverk av norgesentusiaster (Ole Bull var en av dem), og han trakk på sine kontakter i USA for å finne bevis på norske bosetninger i Nord-Amerika. Derfor har vi i dag en samling som står innført i våre protokoller som «Amerikas Oldtid». Denne underlige samlingen av forhistoriske gjenstander fra Amerika har kommet til nettopp i forbindelse med den enorme entusiasmen på den tiden rundt koblingen mellom Norge og Amerika.

I museets eget tidsskrift «Urda, Et Norsk Antikvarisk Tidsskrift» fra 1847, skriver Christopher Andreas Holmboe følgende (bind 3, side 105–131):

«Ved Gjennemlesningen af en Afhandling om Gravhøie i Nordamerika, som Forfatteren, Hr. E. G. Squier, i Chillicothe i Districtet Ohio, nylig (Oct. 1847) tilsendte mig, var det mig paafaldende at bemærke en stor Lighed mellem de der undersøgte Gravhøie og de norske; thi, uagtet det vel er beviisligt at de gamle Nordmænds Efterkommere fra Island og Grønland besøgte Nordamerikas Kyster, har man dog ikke deraf turdet slutte sig til en fra dem nedstammende Befolkning i det Indre, langs Ohio's og Mississippi's Bredder. De undersøgte Gravhøie vække derimod stærk Formodning om Slægtskab mellem det Folk, som har opkastet dem, og Norges hedenske Indvaanere, hvilket nedenstaaende Sammenstilling søger at godtgjøre.»⁶

De vitenskapelige pionerne ved museet i Bergen var i det hele tatt veldig opptatt av norrøn historie og mytologi. I disse tidlige

utgivelsene av Urda behandles spørsmål om hvor Harald Hårfagre var gravlagt, omstendighetene rundt Olav Tryggvasons grunnlegging av Nidaros, sjøormens eksistens, lokalisering av Åsgard, og altså om en tidlig kulturpåvirkning fra Norge til Nord-Amerika. I den nasjonalistiske tidsånden hvor vitenskap i Norge oppstod, arbeidet forskerne altså direkte i forlengelse av det de kaller den odinianske folketro og åsareligionen, og vikingtidens fenomener med gravhauger, skipsfart, og Snorres beretninger ble utforsket i den nye arkeologiens lokaliteter og funn. Vitenskapen vokste altså direkte ut av norrøn mytologi, og vikingtiden ble egentlig referansepunktet for forsøket på å skape en norsk renessanse etter frigjøringen fra Danmark.

Når man leser disse første vitenskapelige skrifter fra Bergens Museum, forstår man at når kretsen rundt direktør Christie tar steget ut i distriktene, til dalene i innlandet, til Sogn, Møre eller til Haugesund og Trondheim, så gjenopplever de kjente historiske drama fra vikingetiden. Når Christie for eksempel fant helleristninger med båtmotiv i Sunnfjord, gikk han direkte til kongesagaene for å finne lignende båtmotiv, og spekulerer på om de beskriver «minder fra blodige slag» mellom vikinghøvdingene.⁷ Til og med når de undersøker verden utenfor Norge, i Asia eller Amerika, ser de på folkeslagene, språket eller kulturarven for å se om de kan finne spor av noe norsk også der. I Holmboes artikkel «Bidrag til at belyse Norges Oldtid» er argumentet at norsk lokalhistorie i stor grad var sammenkoblet med de store verdensbegivenheter. Holmboe var orientalist og numismatiker ved Universitetet i Oslo, og også han tenkte at verdens historie kunne forstås direkte fra norrøn mytologi. Han skriver engasjert om at Åsgard, gudenes tilholdssted, kunne føres tilbake til Khotan, et helligsted for et av de store Buddhistske kongedømmer ved oppkommet til Indus-elven. Dette var angivelig et så rikt og prektig sted, en oase og et knutepunkt på silkeveien mellom øst og vest, at det kunne ha gitt opphav til ideen om gudenes borg midt i verden. Og mens vårt skandinaviske opphav legges til de store sivilisasjoner i Asia, går han også videre til Amerika i artikkelen for å ekspandere mot vest. Dermed er på en måte Skandinavia og Norge blitt selve sentrum i verden, og reisebeskrivelser fra fjern og nær blir egentlig satt til å belyse norsk historie. Når Holmboe beveger seg til Amerika, er han nemlig på jakt etter å fullføre den skandinaviske reisen fra «Mellem-Asien» og rundt kloden. Kuppelformede gravhauger er hans utgangspunkt, og han finner disse helt fra de buddhistiske områdene nord for Himalaya via Norge og til Nord-Amerika. Han sammenligner graver med kuppel og indre kammer fra Afghanistan med dem som er beskrevet fra Indre Arna og Ulvik, og med et stort gravfelt på 150 graver i Mississippi-dalen. Han mener at beskrivelsene av disse siste gravene, med gravurner med aske, «svarende til Brændalderen og Hougal-

Fig. 4 | Faksimile fra *Urda*, 1847, bind 3, side 115. Holmboes gjengivelse av inskripsjoner på stenplate.

deren hos Snorro, og at saaledes begge disse Arter kunne drages ind i nærværende Sammenstilling» (*Urda*, bind 3, side 108).

Han nevner også spesielt den monumentale «Grave Creek Mound» i Ohio-dalen i Virginia, som hadde blitt gravd ut i 1838. I et første gravkammer ble det funnet to skjelett, og i et annet kammer ble det funnet ett skjelett, i tillegg til store mengder perler, skjell, kobber armbånd, og hundrevis av små skiver av glimmerskifer. Det som var oppsiktsvekkende her, var funnet av en steinplate med runelignende skriftegn. Dette var jo et sensasjonelt funn, som kunne vise at også Amerikas forhistorie hadde hatt påvirkning eller kontakt med den gamle verden. Holmboe konkluderte med at formen på gravene og innholdet i dem var så likt i de tre regionene av verden at de måtte være historisk forbundet.

Tenkingen til disse tidlige vitenskapsmenn er klare eksempler på det vi i dag kaller *diffusjonisme*. Attenhundretallets historieforståelse gikk ut fra at alle tegn på sivilisasjon, sosial kompleksitet, hierarki og avanserte ritualer må ha hatt ett felles utspring, og at kilden til det hele lå i Midtøsten, enten det nå var Egypt, Hellas, Israel eller Persia. Artiklene i *Urda* fra denne tiden ble en slags lokal variant av dette, en slags «norrøn diffusjonisme», hvor alle forhistoriske spor på alle kontinent skulle leses som verifisering av vår skandinaviske mytologi og vikingtids-renessanse.

Christian Kroghs maleri som portretterer Leiv Eirikssons reise til Amerika, ble da en veldig tydelig illustrasjon av denne tankegangen; på samme måte er samlingen vår fra «Amerikas Oldtid» en tilsvarende levning fra en annen tid med et annet verdensbilde. Det er interessant å nevne her at den steinplaten med alfabetisk skrift som ble funnet i gravhaugen Virginia, senere har vist seg å være en forfalskning. Det var hele tiden uklart hvem som egentlig hadde funnet steinen, og hvor i haugen den ble funnet, og det var også uklart hvor den egentlig ble av etter utgravningen. I de senere år har historikere kommet frem til at steinen mest sannsynlig var plassert i graven av han som finansierte utgravningen. Skriftegnene viste seg å være helt lik noen tegn avbildet i en bok fra 1700-tallet om tidlige skriftegn i Spania, og at det hele var fabrikkert for å skape blest om utgravningen.⁸ Men dette sier litt om hvor ivrige man var etter å tilpasse den empiriske virkeligheten til den mytologiske.

I dag har vi beveget oss bort fra diffusjonismen. Det var en teori som kan knyttes til det koloniale verdensbildet på 1800-tallet. De forskjellige folkeslag og kulturer rundt om i verden ble underkastet den vestlige mytologien, og man var egentlig ikke interessert i deres historie eller verdensbilde. Derfor var det ikke urfolk i Amerika som var i sentrum for de arkeologiske funn og diskusjoner

eller i Holmboes fremstilling. I dag er dette blitt kraftig korrigert, og all forhistorisk kulturarv i Nord-Amerika tilhører bestemte urfolksnasjoner. På nettsiden til den gravhaugen som Holmboe nevner, heter det for eksempel: «The Grave Creek Mound, as well as other mounds and earthworks, are sacred sites to Native Americans. We ask that visitors reflect on the indigenous people who built the mound and conduct themselves with respect.»⁹

Men I Holmboes, Bulls eller Kroghs univers, eller for så vidt i den versjonen av settlernes Amerika som ble bygget opp som verdensutstilling i Chicago under feiringen av Columbus i 1893, hadde urfolk ingen plass. Oppfatningen var at de enten måtte elimineres eller assimileres inn i den blandede befolkningen som kalte seg amerikanere. Deres historie, deres tilpasning til de naturgitte betingelsene, deres språk og deres kultur ble hele tiden underkommunisert og bortforklart og gjort irrelevant på dette kontinentet som skulle oppfylle fremtidsdrømmen til de europeiske settlerne: drømmen om Amerika som fremtidens og modernitetens land. Urbefolkningen på dette kontinentet hadde per definisjon ikke en historie, siden de var oppfattet som primitive, ville folk som levde slik de alltid hadde gjort, og hvis kontinentet skulle få en historie, måtte den fylles opp med innhold fra Europa. Dette var jo da historien om Columbus på den ene siden, og litt mer i periferien, historien om vikingene og Leiv Eiriksson. Dette gjorde at den norske paviljongen i Chicago kunne få den plassen den gjorde, innimellom venetianske kanaler og gondoler, industrielle nyvinninger og nyklassisistisk arkitektur.

Jeg er altså i stor grad enig med kritikerne av Christian Kroghs maleri og plasseringen på nasjonalmuseet i hovedstaden. Maleriet er i dag først og fremst interessant som et ideologisk innslag i 1800-tallets fortelling om vestlig dominans i den koloniale verden, og når det skal utstilles, burde det kommet tydelig frem hva som var situasjonen under verdensutstillingen i Chicago. Og på samme måte, når vi i dag skal omtale slike samlinger som den vi har fra «Amerikas oldtid», bør det også være klart hvilke forutsetninger denne samlingen kom til under her i Bergen.

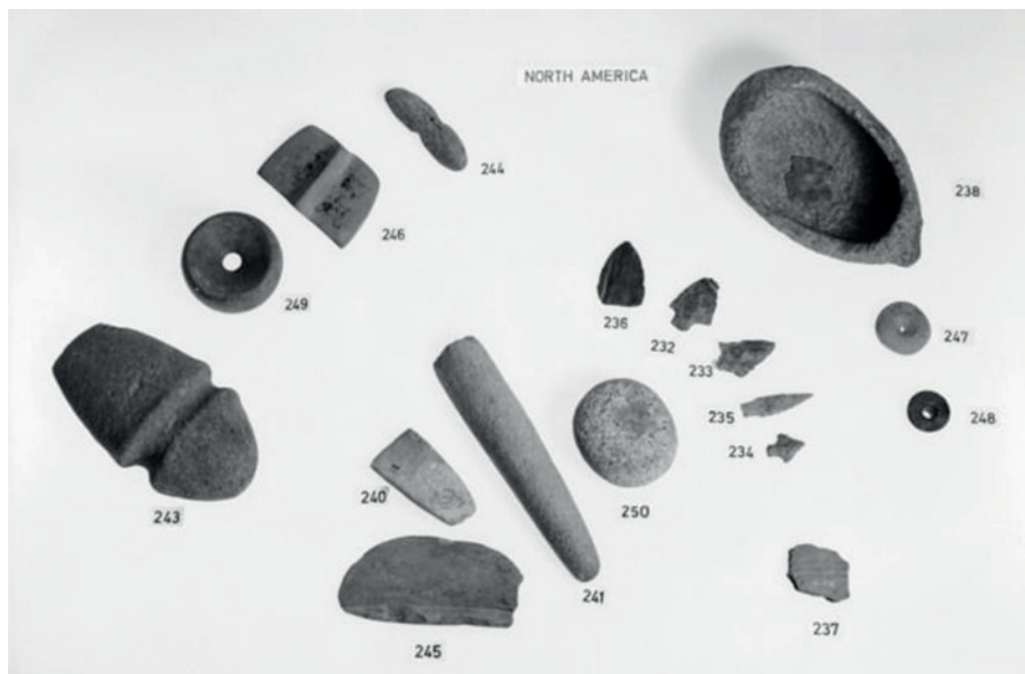
En Bergenser i Boston

Som en videre illustrasjon av denne historiske perioden vil jeg trekke frem Peder Andersson og hans samling på rundt tjue forhistoriske redskaper fra Massachusetts som han sendte til Bergen i 1841. Grunnen til at vi vet litt om denne ellers ukjente personen, er at han publiserte en biografi om sitt liv, som ligger i Universitetsbiblioteket i Oslo, og vi har dessuten også en del korrespondanse mellom Anderson og Bergens Museum, i tillegg til innlegg i Bergens Stiftstidende.

Peder Andersen (som han da het) migrerte til USA fra Bergen i 1830 – som nittenåring. Han slo seg til hos sin søster, Birgitte, som var enke i Boston. I Bergen, understreker han, var han omgitt av lærde og dannede folk. Han lærte latin og tysk, og hadde samme fiolinlærer som Ole Bull, som han opprettholdt et livslangt vennskap med. Ole Bull var overmåte populær i USA og spilte for fulle konserthus i Boston og frekventerte sin gamle bergensvenn ved disse anledningene (Haugen og Cai 1993: 133). Da Peder ankom Boston, tok han først hyre som sjømann, for å lære engelsk. Han fikk senere ansettelse i den raskt voksende tekstilindustrien i Massachusetts. Han fant arbeid ved en ullvarefabrikk i den lille byen Ware, først som manuell arbeider, men senere som bokholder. Og han fikk siden arbeid som bokholder i Lowell, også ved en stor ullvarefabrikk, utenfor Boston. I 1850 ble han medeier i en ny fabrikk, og han var ansatt som manager der i 23 år.

Som nevnt vokste Anderson opp under borgerlige forhold, og etter at hans far døde, ble han tatt hånd om av apoteker Gerhard Herman Monrad (1793–1828). Monrad var en sentral figur i kretsen rundt W.F.K Christie ved Bergens Museum. Det var denne Monrad som i 1823 hadde vært på et seks måneders utenlandsopphold sammen med Christie, og som figurerer i den reisebeskrivelsen som Christie skrev fra reisen (se Aslaksens artikkel i denne årboken). Monrad ble også et av medlemmene i styret til Bergens Museum da det ble etablert i 1825. Vi forstår

Fig. 5 | Et utvalg av steinredskaper med museumsnummer fra Massachusetts, fra Andersons samling. Foto: Universitetsmuseet i Bergen.

da at Anderson var godt integrert i den kulturhistoriske kretsen i Bergen, og Monrad selv etablerte tidlig en samling av sjeldne mineraler som Peder må ha vært fascinert av i sin ungdom. Dette var også en interesse Monrad delte med Ole Bulls far i samme omgangskrets.

Om gjenstandene han sendte til Bergens Museum skriver Peder Anderson i sin biografi:

«In my early years I took great interest in Bergens Museum I sent pottery and flint tools, specimens found here similar to those found in Norway, as well as important books too numerous to mention, and specimens of trees growing in Massachusetts, sixty three in all, which I believe are more than are found in all of Europe. I was thus able to give President Christie a special treat. I had frequent correspondence with him in the last fifteen years of his life» (Lund Haugen and Semmingsen 1973:12)

Visstnok fikk han også tilbake, i bytte, rundt 90 gjenstander fra Christie: mineraler, fossiler, kulturhistoriske redskaper, pluss første bind av tidsskriftet *Urda*. Christie gjengjeldte hele tiden også med spørsmål om ting som kunne tyde på spor av vikinger i Amerika, og han ba Anderson om å være på utkikk etter både steinredskaper fra «de ville», men også funn og gravhauger som kunne antyde at vikingene kom så langt sør som til Massachusetts (Lund Haugen and Semmingsen 1973:13). I 1842, etter å ha mottatt funn som Anderson velvillig hadde samlet, skrev han et brev hvor han ba om flere flintgjenstander, for å kunne undersøke om de kunne ha tilhørt våre norske forfedre. Han spekulerte på om ikke vikingene også kunne ha tatt i bruk indianernes redskaper etter at deres egne jernredskaper hadde gått ut av bruk, eller at

E 232

E 235

E 233

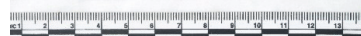

Fig. 6 | Pilspisser som Anderson har oppgitt å var «funden i jorden 1 mil syd af fabrique staden Lowell». Foto: Universitetsmuseet i Bergen.

Fig. 7 | Rundt stein, oppgitt å ha vært montert på en klubbe. På etiketten fra Anderson står det: «En krigshammer (war club, engelsk) brugt af den indianske stammen «Pawtucket». Funden nær Lowell, Massachusetts, af Oliver M. Whipple Esq. på hans landeiendom. Om denne tvistedes skaffet 1941»

indianerne også kunne ha lært å lage disse redskapene av vikin-
gene (1973: 14). Museumsdirektøren var helt spesifikt ute etter å
etablere en kontekst for funnene: Var de funnet dypt eller grunt
i jorden, i graver, var de i bruk, og var de funnet sammen med
keramikk krukkene?

Amerikas Oldtid?

Vi vet ikke hvilke undersøkelser Christie og kretsen rundt ham på
museet faktisk gjorde av disse gjenstandene. Det var jo egentlig
urealistisk at de skulle kunne finne ut noe om dem som kunne
tyde på at de var av norrønt opphav, om man da ikke fant runer
eller annen norrøn symbolikk, slik man gjorde mange år senere
under utgravningene på Newfoundland.

Alt i alt har vi en samling på 277 slike forhistoriske gjenstander
fra hele Amerika, som kom til museet jevnt og trutt utover de
neste tiårene som en respons på denne etterspørselen etter noe
som kunne antyde norrønt nærvær i verdensdelen. Dette fortonte
seg som en ren innsamlingsaksjon av forhistorisk materiale fra
Nord-Amerika. Vi har et økseblad av slipt grønnstein fra de
vestindiske øyer gitt til museet i 1870 av skipskaptein Hansen
fra Dreggen, vi har en pilspiss fra J.L. Buaas i Austin, Texas, også
fra 1870. Vi har et helt utvalg av økseblad gitt til museet fra Mr.
J.A. Beadley i Philadelphia i 1872, flere steinredskaper gitt av Mr.
A. Johnson, «eier av Skibsnæs farm i Wiscousin», i 1872, en
pilspiss som «bruges af Indianerne i Iowa», gitt til museet av
Christian Christensen i Calamus, Iowa, i 1873, spydspisser og
pilspisser «funden ved Clifton, Bosque county, Texas» i 1874,
en pilspiss av lysegrå flint fra Gowen county, Michigan, en gave
fra Miss Eliza Hansen i 1874, enda flere pilspisser, disse oppgitt
å være fra Wisconsin, og gitt til museet av Professor Anderson
også i 1874. Vi har steinredskaper «funden i jorden af Fredrik
Nielsen i Montcalm township, Michigan», fra 1879, og fra 1881
har vi et økseblad gitt til museet av politimester Magelsen. Fra
1882 har vi 16 pilspisser fra Carl Kvæstad fra Texas, og i 1883
har vi 21 «indianske pilspisser» gitt i gave fra George Warren
Hammond fra Ohio. Samme år er det også en samling pilspis-
ser ankommet fra Ole Amble fra Michigan, og i 1887 har Erik
Svendsen i Clifton, Texas, sendt 25 flintredskaper funnet på hans
eiendom. Fra Baja California, Mexico, sendte Ingeniør A. Barclay
Meidell i 1889 en stor samling pilspisser av obsidian, leirgods, og
noen benfragment, funnet «[p]å østsiden av San Pedro de Martis
fjeldene. Funden i og nær ornamenterede klippehuler». I 1893
sendte Ingeniør Rolfsen 26 pilspisser av flint til museet, «funden
på forskjellige steder i Californien, Arizona.»

Før oss ved Universitetsmuseet er det i dag ikke lenger helt
komfortabelt å sitte med denne samlingen. Hvem sin kulturarv

er dette? Alle disse gjenstandene er potensielt essensielle spor i noens historie, men her hos oss har vi for lite informasjon om dem, og de har sin opprinnelse spredt utover så store områder at det blir vanskelig å identifisere nøyaktig hvor de hører hjemme. Når vi heller ikke i dag lenger har noen tro på den diffusjonistiske teorien om kulturell utvikling, er det også vanskelig å gjøre seg nytte av samlingen. Vi har konsultert med eksperter på forhistorie i USA for å få råd om hvilken periode eller område gjenstandene kommer fra, men ut fra de opplysningene vi har gitt dem, er dette umulig å finne ut av. Noen av dem er fra tidlig steinalder, andre stammer fra mye seinere perioder, helt opp til de første innvandringene fra Europa.

Som nevnt allerede var forutsetningen til alle disse givene utover på 1800-tallet at urbefolkningen i Amerika ikke engang hadde forutsetninger for å være interessert i, og langt mindre ta vare på, sin egen kulturarv. At det kunne la seg gjøre for disse amatørarknologene å grave frem forhistoriske levninger fra det som kalles for «First Nations», uten å tenke på at disse gruppene selv kanskje var interessert i sin egen fortid, virker i dag merkelig. Grunnlaget for det hele var determinismen som lå i oppfatningen om at disse nasjonene skulle forsvinne, og at det ikke skulle være noen historie igjen etter dem. I dag er selvsagt den ideen fremdeles til stede i USA, men på vikende front. Sammen med Black Lives Matter-bevegelsen og søkelyset på monumenter fra slavetiden er det mye oppmerksomhet rundt urfolks rettigheter nå i USA. I økende grad er det slik at urfolk utvikler autonomi, og faktisk vinner frem med krav om rettigheter og selvbestemmelse. Helt sentralt i dette spørsmålet er at de kan utvikle egne museer og egen formidling av egen kulturarv. Derfor er også all kulturarv som finnes fra før settlernes ankomst, i dag også beskyttet under konstitusjonen, og av loven Native American Graves Protection and Repatriation Act (NAGPRA). Dette gjelder først og fremst for menneskelige levninger, gravfunn og hellige gjenstander, men også for kulturminner generelt. Med NAGPRA har kongressen bestemt at alle gjenstander som er fjernet fra urfolksterritorier, tilhører disse gruppene. Som museum er vi også da forpliktet til å melde inn oversikt over hva vi har fra de enkelte urfolk, men situasjonen er nå slik at vi ikke har den oversikten som skal til for å bestemme hvilket sted og hvilken gruppe de hører til.

Det er helt klart i dag at det er vanskelig å måle fortidens praksis etter dagens moralske kompass, enten det gjelder Christian Krogh, Ole Bull, W.F.K. Christie eller Peder Andersen. De var alle aktive i en periode hvor det var stor entusiasme rundt USA som industriell stormakt med en lysende fremtid for de europeiske settlerne. Men nasjonenes historie og forhistorie danner grunnlag for det som vi i dagens språkbruk kan kalle for «white

supremacy», hvor mytologiske bevegelser av europeiske folkeslag, fra Midtøsten opp til Nord-Europa og Skandinavia, ble til et narrativ om heltmodige erobringer og legitimt landnåm i nye deler av verden. Dette fikk, som kjent, et brutalt uttrykk i koloniernes overgrep mot slaver og urbefolkning, og mye av den økonomiske og politiske makten gikk direkte på bekostning av de koloniserte folk. Det kan nevnes her at Peder Anderson og det norsk-amerikanske miljøet rundt ham i Boston på et tidspunkt var nært knyttet til det som ble kalt for American Colonization Society, en organisasjon som gikk inn for å returnere etterkommere etter slaven til Afrika. Arbeidet deres var fundert på en idé at USA skulle være en nasjon av hvite migranter, og at de svarte, så vel som urbefolkningen og de asiatiske migranter, ikke hadde noe her å gjøre. I 1838 reiste Anderson fra Lowell ned til Washington for å delta i politiske diskusjoner med ledende politikere i hovedstaden. Med seg hadde han støtte fra kongressmedlemmer i Massachusetts til å blant annet ha samtaler med Ralph Randolph Gurley, som var en lederfigur i American Colonization Society, og som var den som kom på å kalle slavenes nye land i Afrika for Liberia. Anderson ble også godt kjent med flere andre i den bevegelsen, blant annet George Washingtons adoptiv sønn, Parke Custis. Anderson oppholdt seg da tre måneder i storbyen, i villaen til Custis, hvor han ble gjort ære på, og han skriver blant annet at «two Negroes were assigned to wait on me» (Lund Haugen and Semmingsen 1973: 9).

KILDER

- Guttormsen, Torgrim Sneve 2018. Valuing Immigrant Memories as Common Heritage: The Leif Erikson Monument in Boston. *History and Memory*, bind 30, nr. 2, s. 79–115.
- Holmboes, C. A. 1847. Bidrag til at belyse Norges Oldtid, *URDA*, bind 3, side 105–131.
- Lund Haugen, Eva and Ingrid Semmingsen 1973. *Peder Anderson of Bergen and Lowell: Artist and Ambassador of Culture*. (Norwegian-American Studies, Oslo 1973). Tilgjengelig her: <https://www.nb.no/items/f41ce-619955473e54d408d17486c3ee1?page=19&searchText=oaiid:%22oai:nb.bibsys.no:999306510064702202%22>
- Smith, Mortimer 1960. *Ole Bull*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

NOTER

1. <https://www.aftenposten.no/mening/kronikk/i/tl5g-vR/i-hvilken-kontekst-boer-vi-forstaa-leiv-eiriksson-oppdager-amerika>
2. Gloria Greis, sitert av Guttormsen 2018, side 87.
3. <https://www.aftenposten.no/historie/i/y4Qr3J/amerikanernes-ville-viking-myte-lever-videre-det-er-helt-fake>
4. Smith, Mortimer 1960, side 150.
5. Guttormsen 2018, side 89
6. Holmboe, C.A. 1847, *Urda*, bind 3, side 105
7. Se *Urda*, bind 1, side 95
8. <https://eu.dispatch.com/story/news/technology/2008/11/11/great-find-in-west-virginia/23788281007/>
9. <https://wvculture.org/explore/grave-creek-mound/>

FORFATTER

Knut Rio,
Knut.Rio@uib.no